

Ihanat, kamalat kiimat – ja niiden kallis esto

Kevään pitenevät päivät käynnistivät tammojen kiimat. Siitostammalle voimakkaat kiimanoireet ovat suotavia siemennystä ajatellen, mutta kilpatammojen omistajille ja valmentajille hankalat kiimat aiheuttavat sekä harmaita hiuksia että tuntuvaan rahapussin kevenemistä. Tamman kolmen viikon välein toistuvat kiimat sekoittavat helposti valmennus- ja kilpailukalenterin koko kesäksi. Kiiman estoon on Suomessa vielä toistaiseksi tarjolla lääkitys myös kilpaileville tammoille. Vuoden 2011 alusta tarvitaan kuitenkin uusia vaihtoehtoja ravitammojen kiimanestoon, sillä Suomi seuraa muun raviurheilevan Euroopan esimerkkiä ja määrää kiimanestolääkitykselle dopingvaroajan. Ratsastuskilpailuissa lääkitys on edelleen sallittua, mutta siitä on ilmoitettava Ratsastajainliittoon.

Hevosten luonnollinen lisääntymisaika on kevästä syksyyn. Valon lisääntyminen keväällä käynnistää kiimat, ja syksyllä kiimatoiminta hiipuu valon vähetessä. Tamman normaali kiimakierto on noin kolme viikkoa. Kiima-aika kestää viidestä päivästä viikkoon, sen aikana FSH (folikkeliä stimuloiva hormoni) aiheuttaa munarakkulan kypsymisen ja LH (lutenisoiva hormoni) lopulta ovulaation. Kiimojen välissä on noin kahden viikon tauko. Ovulaation jälkeen munasarjaan muodostuu keltarauhanen, joka tuottaa progesteronia. Niin kauan kun progesteronitaso on korkea, tamma ei tule kiimaan. Jos tamma ei ole tiinehtynyt, aiheuttaa prostaglandiini keltarauhasen surkastumisen ja siten progesteronitason laskun, mikä mahdollistaa uuden kiimaan tulon.

– Suomessa on kilpahevosten joukos-

sa paljon tammoja, joille kiimat ovat ongelmallisia, eläinlääkäri Antero Tupamäki Laukaan Hevosklinikalta kertoo.

Kiiman näkyvät oireet aiheuttaa estrogeeni. Eri hevoset näyttävät kiimaa eri tavoin. Siinä kun toisesta tammasta ei huomaa kiimaa lainkaan, muuttuu toinen tamma täysin eri hevoseksi, nojailee seiiniin, potkii voimakkaasti seiiniä ja virtsaa jatkuvasti. Myös hevosen käsiteltävyys saattaa muuttua. Ongelmia tulee, jos kilpatammalla on erittäin voimakkaat kiimat, joiden aikana se ei pysty keskittymään kilpailemiseen lainkaan.

– Lisääntymistutkijan näkökulmasta voimakkaat kiiman oireet ovat suotavia, professori Terttu Katila Helsingin yliopiston eläinlääketieteen laitokselta huomauttaa.

– Kilpailutoiminnan kannalta ongelmalliset tammat voi oikeastaan jakaa kahteen

leiriin. Ensimmäinen ryhmä ovat nämä loistavat tammat, jotka näyttävät kiimaa selkeästi, mutta joiden kiimaoireet haittaavat valmennusta ja kilpailemista. Näille tammoille kiimojen estämisestä on hyötyä. Toisella ryhmällä ei itse asiassa ole lainkaan kyse kiimaongelmasta. Joskus omistajat saattavat syyttää kiimoja, vaikka ongelmat ovat muualla. Tamma ei esimerkiksi lisääntymiskauden aikana ole ”koko ajan” kiimassa. Todennäköisesti omistajat tällaisessa tapauksessa ovat tulkinneet tamman käyttäytymistä väärin. Stressireaktiot ja kiputilat, esimerkiksi mahahaava, aiheuttavat melko usein hermostunutta käyttäytymistä, virtsaamista, seinien potkimista ja muita oireita, jotka tulkitaan kiimaksi, Katila toteaa.

– Tällaista käytöstä kiiman esto ei luonnollisestikaan ratkaise, vaan omistajan täytyy selvittää syy tamman häiritsevään käytökseen ja hoitaa se kuntoon, Katila jatkaa.

Kiimanestolääkitykselle dopingvaroaika

Jos kiiman oireet ovat niin häiritseviä, että ne haittaavat tamman elämää ja käyttöä, on hoitovaihtoehtoina tällä hetkellä lähinnä kiimanestolääkitys (suun kautta annosteltava progesteronihormoni, kauppanimeltä Regumate), kohtuun asetettavat kuulat tai sterilisaatio. Regumaten käyttö ravikilpailuissa kielletään Suomessa ensi vuoden alusta lähtien, ja se huolettuu monia hevosenomistajia.

– Suurimmalle osalle kiimahäiriöisistä tammoista kiimanestolääkitys toimii hyvin, joten tästä näkökulmasta on ikävää että sille tulee dopingvaroaika, toteaa



Vapaana laumassa laitumella paranee lähes vaiva kuin vaiva. Joskus siitä on apua myös hankalista kiimoista kärsiville tammoille. Hevosenomistajalla on kuitenkin hyvin pienet mahdollisuudet vaikuttaa tamman kiimaoireisiin muuten kuin kiimanestolla.

Tupamäki.

Kansainvälinen malli kuitenkin puoltaa hormonilääkityksen kieltämistä. Regumaten käyttö kilpailevilla ravihevosilla on kielletty Suomea lukuun ottamatta kaikissa Euroopan raviunionin (UET) maissa mukaan lukien Ranska ja Ruotsi. 1.1.2011 lähtien progesteroni-hormonin käyttö kilpailevilla ravihevosilla on myös Suomessa kielletty ja valmis-teelle määrätään 14 vrk dopingvaroaika. Regumaten käyttö on kielletty myös kilpailevilla laukkahevosilla kaikissa Euroopan suurissa laukkaurheilumaissa (Ranska, Italia, Englanti, Irlanti, Saksa).

– Eurooppalaisen hevosurheilun antidopingtyön lähtökohtana on, että lääkityt hevoset eivät voi osallistua kilpailuun lääkityksen vaikutuksen alaisena. Regumaten, kuten kaikkien muidenkin hormonien, vaikutuksen alaisena kilpaileminen on myös vastoin UET:n kansainvälistä yleissopimusta, Suomen Hippoksen eläinlääkäri Katja Hautala valottaa kiellon syitä.

Regumaten käyttö ei estä tamman teuras-tusta, teurasvaroaika on 21 vrk.

Kotimaisissa ratsastuskilpailuis-sa Regumaten käyttö on sallittua, mutta lääkityksestä on tehtävä ilmoitus Suomen Ratsastajainliittoon.

– SRL noudattaa kansainvälisiä lajisään-

töjä, joiden mukaan Regumaten käyttö hevosella on ilmoitettava, mutta kiellettyä se ei ole. Ilmoitusta varten on olemassa lomake, ja se tulee esittää myös dopingtestissä. Esimerkiksi Norjassa Regumaten käyttö ratsastuskilpailuis-sa on kuitenkin kielletty, joten ratsastajan kannattaa olla tarkkana kansainvälisiä kilpailuja suunnitellessaan, Suomen Ratsastajainliiton koulutus- ja valmennuspäällikkö Aki Yläne kertoo.

Regumaten haittapuolena omistajalle on sen kallis hinta, kuukauden annoksen hinnaksi tulee noin 110 euroa.

Uusia keinoja kehitteillä

Muista kiiman estotavois-ta kohtukuulien käyttö on sallittua ravikilpailussa ainakin Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Kohtuun asetetta-

vat kuulat eivät kuitenkaan sovi kaikille tammoille, ja kiiman esto niiden avulla on epävarmaa, sillä kuulilla on pystytty pidentämään kiimatonta aikaa vain 20 – 75 prosentilla tammoista. MTT:llä ja

Helsingin yliopistolla on parhaillaan käynnissä tutkimus-hanke, jonka avulla pyritään selvittämään, millä mekanis-milla kuula estää keltarauhasen tuhoutumisen ja miksi kuula ei kaikilla tammoilla tehoa. Parhaassa tapauksessa kiimatonta aikaa pystyy kuulien avulla pidentämään jopa 3 kuukauden pituiseksi, mutta jos kuulat poistuvat elimistös-tä, saattaa kiimakierto pyörähtää käyntiin varoittamat-ta. Sterilisaatioon verrattuna kuulien etuna on kuitenkin se, että tamman siitoskyky säilyy. Kuulien asettaminen maksaa hieman alle sata euroa, riip-puen paikasta ja tarvittavista toimenpiteistä.

– Australiassa ja Uudessa-Seelannissa on käytös-sä GnRH -rokote tammoille, mutta sitä ei ole hyväksytty EU:n alueella, Katila kertoo.

– Eräs mahdollinen kiimanestokeino on HCG:n eli istukkahormonin pistäminen tammaan kiiman välipäivinä.



Antero Tupamäki Laukaan Hevosklinikalta

Jos follikkeli on ollut vähintään 3,5mm kokoinen ovulaation tapahtuessa, saadaan kiimatonta aikaa pidennettyä noin kahteen kuukauteen. HCG – hormoniilla on vain 4 vrk:n dopingvaroaika.

– Uusin juttu on ruiskuttaa 8-10 päivää ovulaation jälkeen 1 ml kasvisöljyä tamman kohtuun. Myös tällä saadaan noin 2 kuukauden kiimattomuus. Menetelmä vaatii erittäin tarkan ajoituksen ja ehdottoman hygienian, sillä tuossa vaiheessa kohtu on hyvin herkkä tulehduksille, Katila valottaa.

Suomalaisen korvaan epäeettiseltä kuulostaa ulkomainen käytäntö, jossa tamma tiineytetään keväällä, mutta sikiö puristetaan tarkoituksella rikki jonkin ajan kuluttua. Jos alkio tapetaan 35. päivän jälkeen, jäävät kohtukupit elämään ja ikään kuin ylläpitävät tiineyttä. Tällöin saavutetaan 4 kuukauden kiimaton jakso. Jos alkio tapetaan ennen 35. vuorokautta, saavutetaan 2 kuukauden kiimaton jakso.

– Tämän käytännön karsimiseksi on esimerkiksi Ranskassa ravikilpailuissa kokonaan kielletty kilpaileminen astute-tuilla tammoilla, eli edes alkuvaiheessa tiineyttä ei tammalla saa kilpailla, Katja Hautala Suomen Hippoksesta kertoo. Suomessa tammalla saa kilpailla normaalisti neljän kuukauden ajan astutuk-sen jälkeen.

Hevosenomistajalla on erittäin vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa tamman



Suomen Hippoksen eläinlääkäri Katja Hautala

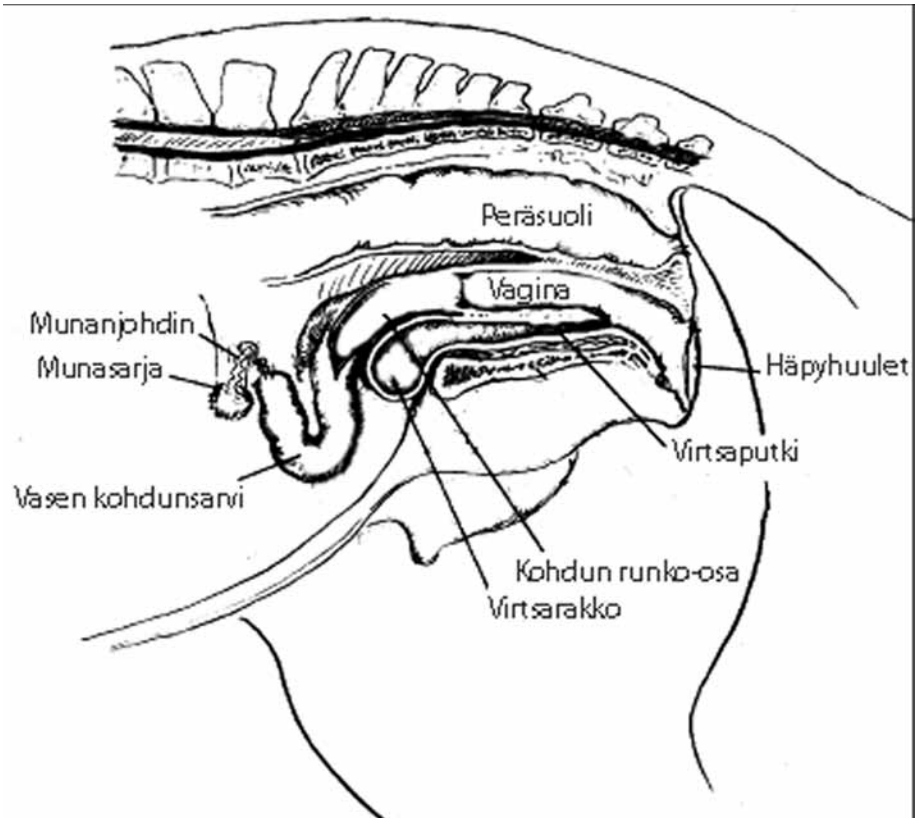
Kuva: Hippola/Satu Haapala/Sadunmaa.fi

kiimaoireisiin muuten kuin estämällä kiimat kokonaan. Toki valmennusolosuhteet vaikuttavat hevosen yleiskuntoon ratkaisevasti, ja monesti hankalat kiimaoireet ovat yhteydessä erilaisiin stressireaktioihin ja esimerkiksi mahahaavaan. Vaikeista kiimoista kärsivää tammaa tulisi mahdollisuuksien mukaan pitää paljon laitumella laumassa, ja ottaa valmennuksessa tamman erityispiirteet huomioon. Hevostarvikeliikkeissä on myös myynnissä erilaisia lisärehuja vaikeista kiimoista kärsiville tammoille, mutta niiden hyödyllisyydestä ei ole kontrolloituja tutkimuksia. Vaikuttavana aineena näissä lisärehuissa on yleensä aminohappo nimeltä tryptofaani. Tryptofaanista muodostuu aivoissa serotoniinia, joka säätelee muun muassa mielialaa, syömistä, nukkumista ja seksuaalista käyttäytymistä.

Jos tamman elinolosuhteisiin vaikuttamisesta ei ole apua, täytyy turvautua kiimanestoon tai unohtaa kilpaileminen ja kova valmennus hankalimpina aikoina.

Tamman sterilointi on harvinainen toimenpide

Pienten lemmikkieläimien sterilointi ja kastraatio ovat rutiinitoimenpiteitä. Jos eläintä ei ole tarkoitus käyttää jalostukseen, se leikataan. Orin kastraatio eli ruunaus on myös tavallinen toimenpide, mutta hevostammoja steriloidaan äärimmäisen harvoin. Steriloidulla tammalla saa kilpailla ainakin



Tamman lisääntymiselimet. Sterilisaatiossa eläinlääkäri tekee vaginan yläseinämään kädenmentävän aukon, jotta pääsee vatsaonteloon ja käsiksi munasarjoihin. Pitkällä puristusinstrumentilla lääkäri puristaa hitaasti munanjohdot umpeen ja lopulta poikki. Ligamentit katkaistaan samalla kertaa. Tämän jälkeen eläinlääkäri poistaa irrotetun munasarjan emättimen viillon kautta. Jos kyseessä on munasarjakasvaimen poisto, voidaan operaatio joutua tekemään nukutuksessa kyljen kautta.

Pohjoismaissa ja Ranskassa, riippumatta siitä, minkä takia sterilisaatio on tehty. – Jonkun verran tammoille tehdään munasarjojen poistoja esimerkiksi munasarjakasvaimen takia. Varsinainen ste-

rilisaatio, jossa molemmat munasarjat poistetaan, on erittäin harvinainen toimenpide. Suomessa niitä ei tehdä edes kerran vuodessa, eläinlääkäri Antero Tupamäki Laukaan Hevosklinikalta kertoo.

– Ehkä ihmiset ajattelevat, että on väärin viedä tammalta mahdollisuus olla äiti. Jalostuksen näkökulmasta kaikkia tammoja ei kuitenkaan tulisi käyttää siitokseen, vain suvultaan ja suorituksiltaan parhaita. Kissa- tai koiraharrastajien keskuudessa on ihan tavallista leikkauttaa yksilö, jota ei aiota käyttää siitokseen. Onhan se eläimelle itselleenkin helpompaa, ainakin jos kiimaoireet ovat olleet kovin voimakkaat.

Tupamäellä on hoidossa tamma, jota kiimat haittaavat voimakkaasti, vaikka sillä on käytetty kiimanestolääkitystä. Sen kiimaoireet ovat lääkityksestä huolimatta erittäin vahvat, ja tamman omistaja ja valmentaja ovat päätyneet tamman steriloihimiseen, vaikka toimenpide on harvinainen eikä tammaa voi enää käyttää siitokseen raviuran jälkeen.

– Hevosen hyvinvointi painaa vaakakupissa eniten. Vaikka kyseessä on ihan hyväsuukuinen hevonen, ei ole mitään järkeä kiusata eläintä, kun se selkeästi



Tamman sterilointi sokkona emättimen kautta vaatii tarkkuutta, voimaa ja kokemusta. Eläinlääkäri Antero Tupamäellä on kokemusta steriloinneista 70-luvulta lähtien. Aiemmin tammoja steriloiitiin enemmänkin, nykyään ruunatamma on harvinaisuus.

kärsii kiimoista. Sen eläkepäivätkin ovat raviuran jälkeen helpompia, kun se ei kärsi jatkuvista pahoista kiimaoireista, valmentaja toteaa.

Toimenpiteenä sterilointi on yksinkertainen, jos se voidaan tehdä paikallispuudutuksessa hevosen seisossa pakkopilttuissa. Hevonen rauhoitetaan ja lantion alue puudutetaan epiduraalipuudutuksella. Eläinlääkäri suorittaa leikkauksen emättimen kautta. Emättimen yläosaan tehdään käden mentävä viilto, josta eläinlääkäri pääsee vatsaonteloon. Munajohtimet puristetaan umpeen ja leikataan poikki, jonka jälkeen eläinlääkäri poistaa munasarjat. Ulkoisesti hevosessa ei näy jälkeäkään toimenpiteestä, eikä se tarvitse yhtään ommelta. Emättimen leikkaushaava paranee nopeasti itsekseen. Tamma pidetään levossa muutama viikko, ja jos mitään komplikaatioita ei tule, palataan normaaliin valmennusrytmiin jo kuukauden päästä leikkauksesta.

Munasarjakasvaimen poisto saatetaan joutua tekemään kyljen kautta, jos kasvain on kookas. Kyljen kautta tehtävään leikkaukseen tamma täytyy nukuttaa, joten se on operaationa isompi ja riskialttiimpi. Nukutus myös nostaa toimenpiteen hintaa. Jos leikkaus voidaan suorittaa paikallispuudutuksessa, tulee sen hinnaksi noin 600 euroa.

Sterilisaatiollakaan ei aina saa poistetuksi ongelmaa

Professori Terttu Katila ei kannata sterilisaatiota kiiman estoon, vaikka tammaa ei aiottaisi käyttää siitokseen.

– Sterilisaatiolla ei välttämättä päästä käsiksi itse ongelmaan, eli kiimaoireisiin. Ruotsissa eläinlääkäri Ylva Hedberg teki aiheesta väitöskirjan. Hän seurasi koetammoja vuoden verran, härnäsi tammoja oriilla ja otti niistä hormonikokeita. Vuoden jälkeen jokaiselta koetammalta poistettiin munasarjat, ja koe toistettiin. Kävi ilmi, että tammat näyttivät enemmän kiiman merkkejä oriille munasarjojen poiston jälkeen. Lisämuuainen on estrogeenin suurin tuottaja, ja kun munasarjat on poistettu eikä keltarauhasta muodostu, on tamma hyvin herkkä pienillekin estrogeenimäärille, Katila selventää.

Samasta ilmiöstä on kyse silloin, jos tamma näyttää kiiman merkkejä talvella (loka – maaliskuussa). Talvisin suurin osa tammoista on seksuaalisessa levossa, mutta progesteronin puuttuessa (kun munasolu ei kypsy, ei synny keltarauhasta joka tuottaisi progesteronia) on tamma herkkä vähäisellekin määrälle estrogeenia, ja voi näyttää kiiman ulkoisia merkkejä. Tamma ei kuitenkaan voi tulla talvella tiineeksi.

Tupamäen sterilioimalle tammalle toimenpide tuntuu joka tapauksessa vaikuttaneen toivotusti. Tamma toipui nopeasti ja starttasi ensimmäisen kerran vain puolentoista kuukauden kulluttua leikkauksesta. Ensimmäinen startti oli epäonninen, mutta toisessa startissaan steriloinnin jälkeen tamma kaarsi voittajakehään parannettuaan ennätystään puolelatoista sekunnilla.

– Tamman käytöksessä on tapahtunut iso muutos. Se on paljon rennompaa ja letkeämpää niin kotona kuin raviradallakin, syö hyvin, eikä stressaa juuri mistään. Aivan kuin eri hevonen, hevosen valmentaja toteaa.

Johanna Virtanen

Tekstissä mainitut hinnat ovat eläinlääkärin antamia arvioita eri hoitojen kustannuksista, ja ne vaihtelevat tapauskohtaisesti ja paikasta riippuen. Summat on näin ollen tarkoitettu vain suuntaa-antaviksi.

horze®
It's a lifestyle.

VOITA HORZEN LAHJAKORTTI

Rekisteröidy Horzen asiakkaaksi ja ole mukana

1000€

arvoisen lahjakortin arvonnassa!



Kilpailu on voimassa 31. heinäkuuta asti. Katso lisäohjeet www.horze.fi.

AGRI MARKET

**Voit osallistua kilpailuun myös
Agrimarketeissa kautta maan.**

Horze 7/1457